

УДК 97(477)«1941/1945»:355.48 DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.05>

Оксана Костянтинівна Малютіна,

*кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
підготовчого відділення (завідувач),
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін (доцент);*

 <https://orcid.org/0000-0002-6641-8608>,
e-mail: maliutahipo@gmail.com;

Костянтин Зіновьевич Малютін,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ТРАГЕДИЯ ПИВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ:
КИЇВСЬКА КАТАСТРОФА 1941 Р.**

Однією з найстрашніших і найважчих для розуміння сторінок історії Другої світової війни є загибель Південно-Західного фронту Червоної Армії в другій половині вересня 1941 року. У статті зроблено спробу з'ясувати, чому найбільше угруповання радянських військ (Південно-Західний фронт), не поступаючись групі армій «Південь» за чисельністю й маючи повну перевагу в танках, авіації та артилерії, зазнавало поразки в оборонних боях і потрапляло в оточення. Найбільшим був «котел» під Києвом. Усвідомлення причин Київської катастрофи 1941 р., їх узагальнювальна, комплексна оцінка є актуальними для сучасної історіографії.

Ключові слова: Друга світова війна, Південно-Західний фронт, оточення, воєнні дії, людські втрати, Київська катастрофа.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

22 червня 1941 р. нацистська Німеччина напала на СРСР. Зіткнення двох тоталітарних систем призвело до війни титанічних масштабів і небувалої жорстокості. З боку нацистів та їхніх союзників у боях брали участь близько 5,5 млн осіб і 4,3 тис. танків. Червона армія перевищувала війська супротивника за живою силою в 1,2 рази, в танках – у 5 разів, в літаках – у 2,5 рази [1, с. 227]. З огляду на перевагу в танках, артилерії, авіації верховне радянське командування у другій половині 1940-х рр. – на початку 1941 р. розробляло плани війни на Заході, визнаючи лише наступальну тактику, тому ударні сили РСЧА (механізовані корпуси) були сконцентровані в районах, стратегічно не вигідних для оборони [2, с. 47]. Однак, готуючись до наступу, Кремль зненавчався опинився в ситуації оборонної війни.

Крім того, керівний склад Червоної армії не розраховував, що з першого дня війни Третій рейх використає таку концентровану масу

бронетанкових та моторизованих військ потужними, компактними угрупованнями на всіх стратегічних напрямках, завдаючи нищівних, пронизливих ударів [3, с. 225].

Найзапекліші бої розгорнулися на всій західній території Радянського Союзу. Головний удар групи армій «Центр» був спрямований на смоленсько-московський напрямок. На Україну була кинута група армій «Південь» під командуванням генерал-фельдмаршала Герд фон Рундштендта. Саме тут німці домоглися майже повного знищення військ Південно-Західного та Південного фронтів, взявши в полон 665 тис. солдатів та офіцерів, які потрапили у «київський котел». [4, с 11]. Незважаючи на зрив термінів наступального плану «Барбаросса», гітлерівські війська отримали колосальні перемоги. Виникає питання: як такі катастрофічні наслідки перших місяців війни можна пов'язати з особистою впевненістю Сталіна в повній боєготовності Червоної армії?

Стан дослідження проблеми

Складна й контроверсійна історія війни за радянських часів розглядалася крізь призму ідеології, перемога отожднювалася з перевагою радянської системи та ефективністю влади, яка нібито діяла в тісній співпраці з народом. Причини поразок Червоної армії на початковому етапі війни науковому аналізу не піддавали, відступ радянських військ пояснювався «віроломним нападом Німеччини». Сучасні українські науковці (у складі авторських колективів О. Крещенов, О. Кузяк, О. Осипов; В. Вохмянин, О. Подопрігора; І. Патрилак та ін.) зі своїми колегами (О. Ісаєв, І. Моцанський, К. Биков, М. Баратинський, В. Рунов та ін.) ретельно вивчають фактичний матеріал, відтворюючи картину подій, оприлюднюють маловідомі проблемні питання та намагаються дати фахові комплексні оцінки оборонних операцій радянського військово-політичного керівництва в 1941 р.

Мета і завдання дослідження

Мета полягає в тому, щоб на підставі узагальнення наявного наукового доробку з'ясувати, чому Київський особливий воєнний округ (далі – КОВО), який із початком війни було перейменовано на Південно-Західний фронт (далі – ПЗФ), не поступаючись групі армій «Південь» за чисельністю та маючи повну перевагу в танках, авіації та артилерії, зазнав у битві під Києвом найважчу поразку за часів Другої світової війни. *Завданнями* дослідження є: з'ясувати розрахунки вищого радянського керівництва щодо напрямку головного удару вермахту та особливої уваги до військового укріплення України, проаналізувати реальні наміри ворога на початковому етапі війни та Директиву ОКХ від 21 серпня, яка корегувала цілі літньої кампанії 1941 р.,

наступ ворога з флангів, що створив критичну ситуацію для ПЗФ, комплекс причин, які призвели до поразки і трагічної загибелі найбільшого угруповання радянських військ під Києвом.

Наукова новизна дослідження

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України знання військової історії, досвіду минулого набуває особливої актуальності. Військові експерти, коментуючи хід бойових дій, що відбуваються на території України, визначають, що агресор діє за шаблонами радянських військових підручників, керується стереотипами Другої світової війни, хибними ідеологічними уявленнями, власними політичними розрахунками. Водночас Збройні Сили України, спираючись на досвід ведення сучасної війни, накопичений з 2014 р., та допомогу колективного Заходу, демонструють високу маневреність, здатність створювати або використовувати невігідні для супротивника військові обставини, діяти ефективно та креативно. Військово-технічна майстерність і високі морально-бойові якості, притаманні українській армії, дозволяють не тільки успішно стримувати наступ на великій лінії фронту, але й перейти до ефективного контрнаступу проти переважаючих сил супротивника.

Виклад основного матеріалу

До початку війни вище керівництво країни, особливо Сталін, вважали, що Німеччина у випадку вторгнення завдасть головного удару по Україні. Така думка базувалась на економічних розрахунках [5, с. 437]. Україна – це найродючіші землі, найбільший у Європі промисловий потенціал. На такому фоні прорив у центрі (Білоруський воєнний округ) виглядав недоцільним: промисловий потенціал Білорусі був невисоким, а наступальними фланговими ударами (на флангах були сконцентровані основні сили радянських військ) можна було зупинити ворога.

Виходячи із цих міркувань, радянські керівники сконцентрували увагу на укріпленні КОВО. Напередодні війни він мав 35 % усіх сухопутних сил західних округів, 8 ударних механізованих корпусів, у яких налічувалося 5 894 танки, 16 977 гармат і мінометів, 2 597 літаків, 864 тис. солдатів і офіцерів [6, с. 186, 196]. Тільки на території Західної України було обладнано 5 укріпрайонів (Ковельський, Володимиро-Волинський, Струшилівський, Рава-Руський, Перемишльський) [6, с. 124].

Однак радянське військово-політичне керівництво, роблячи припущення щодо вибору напрямку головного удару вермахту, переоцінило важливість економічного потенціалу України для Третього рейху. На Німеччину вже працювала промисловість усієї окупованої континентальної Європи, що повністю забезпечувало її військові

потреби. Деякі країни, що залишилися нейтральними (Іспанія, Швейцарія, Швеція), торгували з нацистами та були каналами поставок стратегічно важливих товарів.

Крім того, вирішальний момент, який не було враховано військовими стратегами Радянського Союзу, полягав у тому, що з першого дня війни німці орієнтувалися не стільки на потенційні економічні можливості країни, скільки на військово-технічне мистецтво масштабних наступальних операцій та політичне значення перемоги. Так, військові кампанії в Польщі та Франції показали, що супротивник капітулює, якщо його війська потрапляють в оточення у прикордонних битвах. У такому випадку поразка визнавалася на початковому етапі війни, навіть без захоплення найбільших промислових районів.

Групі армій «Південь», яка діяла проти радянських військ на Південно-Західному фронті, командування вермахту ставило завдання знищити війська Червоної Армії в Галичині та Західній Україні, здійснити стрімкий прорив до Києва, захопити Донецький вугільний басейн і Ростов [7, с. 217].

Південно-Західний стратегічний напрямок, що об'єднував управління Південного та Південно-Західного фронтів, був під командуванням маршала С. Будьонного. Командуючим Південно-Західним фронтом був генерал-полковник М. Кирпонос. Активні бойові дії розпочалися з перших днів війни, однак управління військами на всіх рівнях відразу порушилося.

Незнання оперативної обстановки дестабілізувало дії як командувача ПЗФ, так і Генерального штабу РСЧА. Намагаючись зупинити противника, але не маючи точного уявлення про місце перебування угруповання вермахту, командування почало вводити механізовані корпуси окремими невеликими частками, без підтримки піхоти й артилерії, не зумівши реалізувати велику перевагу в танках, яку мало в Західній Україні. Погано організовані, невпорядковані контратаки 5 радянських мехкорпусів, (2 500 радянських танків проти 800 німецьких) у трикутнику Луцьк – Броди – Рівне успіху не мали й закінчилися повним провалом [8, с. 138].

Німецькі війська та їх союзники швидко просувалися вглиб території Української РСР. 25 червня 1941 р. ними був узятий Луцьк, 28 червня – Рівне, 30 червня – Львів і Тернопіль. До середини липня нацисти контролювали всю Галичину, Західну Волинь, Буковину та Бессарабію [1, с. 227]. Хоча задум ворога – оточити головні сили фронту в районі Львова – було зірвано, ударні угруповання вермахту здійснили глибокий прорив у київському напрямку.

Унаслідок успішного наступу німецьких військ у київському напрямку, прориву фронту на стику 5-ї й 6-ї армій південніше Новоград-Волинського, захоплення Бердичева й Житомира в середині липня

1941 р. утворилась надзвичайно загрозлива для радянської сторони конфігурація фронту: через 70-кілометровий розрив на Київ рушили німецькі танкові дивізії. 11 липня в зовнішньому секторі Київського укріпрайону розпочались перші бої за місто.

Однак опір Червоної армії вніс свої корективи до стратегічних планів вермахту. Противник прийняв рішення зупинити прямий наступ на Київ і здійснив поворот 1-ої танкової групи Е. Клейста на південь, щоб зайти в тил 6-ї та 12-ї радянських армій. Протягом двох тижнів, з кінця липня до початку серпня 1941 р., 6-та та 12-та радянські армії під командуванням І. Музиченка та П. Понеделіна безперервно вели бої, та запобігти катастрофі не вдалося: на південно-західному напрямку було втрачено дві армії.

Гітлерівське командування розуміло реальну загрозу з флангу для групи армій «Центр», що наступала на Москву, тому Гітлер прийняв рішення відкласти наступ на Москву та заволодіти Києвом. Це завдання було визначено в Директиві ОКХ від 21 серпня 1941 р.

Згідно з директивою, яка, на думку начальника генерального штабу сухопутних військ Ф. Гальдера, мала «вирішальне значення», із групи армій «Центр» тимчасово виводилася 2-га танкова група, що повертала з московського напрямку на київський. Коригувалися також цілі літньої кампанії 1941 р. на сході та чітко окреслювалися воєнно-економічні завдання: «Важливішою задачею до початку зими є не захоплення Москви, а захоплення Криму, промислових і вугільних об'єктів, і блокування підвозу нафти з Кавказу». Тобто з кінця серпня 1941 р. вермахту перенацілився на зруйнування економіки і транспорту СРСР та його основним завданням стало заволодіння економічно важливими районами СРСР і, в першу чергу, України: Криворізьким басейном, Запоріжжям, Дніпропетровськом, Харковом, Кримом та Донбасом. Військові угруповання армії «Південь» були розташовані з орієнтацією на виконання цієї директиви [9, с. 73].

Виходячи з такої головної мети, німецьке командування розраховувало за допомогою танкових кліщів розчленувати військові порядки радянських дивізій, що обороняли Київ, та швидко оточити їх мотопіхотою. Особливістю операції була різниця у строках початку наступу північного та південного угруповань. Так, північна ударна сила (2-га танкова група Г. Гудеріана) наступала на 5–10 днів раніше, ніж південна (1-ша танкова група Е. Клейста). Розрив у термінах був викликаний тим, що 1-шу танкову групу Е. Клейста необхідно було приховано та стрімко перекинути з Південного фронту на Каховський плацдарм.

Знята з московського напрямку 2-га танкова група Г. Гудеріана нанесла розгинальний удар у напрямку Конотоп – Ромни – Лохвиця. Розпочавши наступ на південний схід, танкова група Г. Гудеріана

перейшла у стан, характерний для глибокого прориву: моторизовані армійські корпуси відірвалися від піхотних дивізій, наступальні з'єднання були розкидані вглиб і вздовж (на 200 км) лінії фронту [10, с. 98]. Широко розтягнуті, рухливі війська супротивника радянське командування вирішило атакувати силами Брянського фронту (командувач – генерал-лейтенант А. Єременко). Проте 12 вересня перейшла в наступ із району Кременчука 1-ша танкова група Е. Клейста, яка рухалася назустріч 2-ій танковій групі Г. Гудеріана. Вже 13 вересня танки Е. Клейста перекрили під Лубнами шосе Київ – Полтава – Харків. Військам усього ПЗФ загрожувало оточення, ситуація склалася надзвичайно критичною.

Радянському командуванню не вдалося розкрити дійсні плани супротивника: ні Генеральний штаб РСЧА, ні командувач ПЗФ М. Кирпонос не передбачили такого розвитку подій. Вони розраховували на лобовий (прямий) наступ на Київ, утворення широких кліщів стало цілковитою несподіванкою.

У ніч на 14 вересня начальник штабу ПЗФ генерал-майор В. Тупіков, відправляючи оперативний звіт до Москви, повідомив про складне становище і чітко вказав на необхідність негайного виводу військ фронту з-під Києва. Коли на прямому зв'язку Сталін спитав командувача фронту М. Кирпоноса, чи згодний він із висновками В. Тупікова, відповідь була негайною: «З оцінкою Тупікова не згодний. Ваше завдання, товариш Сталін, виконаємо. Київ ворогу не здамо!». Сталін знову запросив до апарату В. Тупікова і поцікавився, чи не змінилася його думка: «Я, як і раніше наполягаю, товариш Сталін. Прошу дозволу на вивід військ сьогодні» [10, с. 3–4].

Але з Москви не надійшло ніяких вказівок. Ймовірно, Генеральний штаб й особисто Сталін вважали, що війська ПЗФ зможуть протриматися до приходу до Ромнів резервів Червоної армії: 1-ї та 129-ї танкових бригад, які нараховували 100 танків, 2-го кавалерійського корпусу, 100-ї стрілецької дивізії. Існувала впевненість, що цих сил достатньо, щоб стримати просування 3-ї танкової дивізії, 24-го механізованого корпусу 2-ї танкової групи Г. Гудеріана [10, с. 187].

15 вересня 1941 р. вороже кільце зімкнулося в районі с. Лохвиця на Полтавщині, де з'єдналися передові частини 3-ї танкової дивізії групи Г. Гудеріана та 9-ї танкової дивізії групи Е. Клейста. Тільки 16 вересня, коли війська вермахту почали черговий штурм Києва, головнокомандувач Південно-Західного напрямку С. Тимошенко, що змінив С. Будьонного, який неодноразово намагався наполягати на виведенні військ і тому був відсторонений від командування, надав усний наказ почати відхід. Але М. Кирпонос, ще більш погіршуючи ситуацію, заявив, що нічого не буде робити, поки не отримає письмового розпорядження. Командування ПЗФ розуміло, що в разі

самочинного виведення військ буде звинувачене у «зраді» та, як командувач Західного фронту Д. Павлов, розстріляне. Тому керівництво фронту залишилося разом зі своїми військами на місті, вважаючи за краще загинути на полі бою.

Резервів для захисту Києва не залишилось, у бій послали навіть 16–17-річних учнів артилерійської, військово-повітряної та морської шкіл. Більшість хлопців загинули, так і не ставши офіцерами. Практично як смертники в напрямку Білої Церкви були направлені бійці студбату Харківського університету: із 3 000 живими залишились 37 важкопоранених студентів [11, с. 177].

У ніч на 17 вересня 1941 р. Ставка ВГК віддала наказ залишити радянським військам Київський укріпрайон і м. Київ та переправитися на східний берег Дніпра. З київського «котла» вдалося вийти лише кільком десяткам тисяч вояків (21 000 вивів з оточення командувач 37-ї армії генерал-майор А. Власов, який під час битви за Київ зарекомендував себе якнайкраще) [9, с. 84].

Здебільшого трагедія ПЗФ була викликана позицією Сталіна. Припущення щодо можливості залишити Київ викликала його лють. Повідомлення про складне становище і прохання про дозвіл вивести сили фронту від Києва до Дніпра він оголосив «панічними», звинувачував своїх генералів у боягузстві та вимагав «уперто битися» [12, с. 20].

Із п'яти радянських армій ПЗФ в оточенні опинилися чотири (5-та, 21-ша, 26-та і 37-ма) і ще одна (38-ма) частково. Це більше 40 дивізій разом із військовим управлінням фронту. Позбавлені допомоги ззовні, внаслідок втрати управління дивізії знищувалися поодиноці. Ані військових частин, ані з'єднань не існувало: єдиний фронт 16–20 вересня перетворився на окремі осередки оточення:

Осередок № 1 складався із залишків 26-ї армії, який протримався в районі Золотоноші до 24 вересня.

Осередок № 2 із залишків 37-ї та 26-ї армій, на південний захід від Києва, протримався до 23 вересня.

Осередки № 3 і № 4 склалися із залишків 5-ї та 21-ї армій («Пирятинська група»), які вели боротьбу біля Пирятина до 23 вересня.

Осередок № 5, який складався із залишків 37-ї армії на північний захід від Києва, протримався до 21 вересня.

Осередок № 6, що складався із залишків 37-ї армії в районі Яготина, протримався до 24–26 вересня [10, с. 188].

Найбільш стійко боролися група військ 26-ї армії генерала Ф. Костенко та 37-ма армія генерала А. Власова, інші осередки оточення зберігали організованість недовго, тривалою опору забезпечити не змогли. Сотні тисяч військових загинули або розбіглися лісами та навколишніми селами. Повністю втративши управління, на схід брели десятки тисяч людей.

Спроби М. Кирпоноса вивести війська з оточення колоною в районі Пирятина були вкрай невдалими, тому що відступаючі перетворились на надзвичайно вразливу, легку мішень, яку розстріляла німецька авіація. Для вирішення настільки складних і відповідальних завдань, що поставали перед командувачем найбільшого угруповання радянських військ, М. Кирпонос не мав ні належного досвіду, ні потрібної підготовки та вишколу: всього 3 роки тому він був начальником Казанського піхотного училища. У 1939 р. став командиром 70-ї стрілецької дивізії, у квітні 1940 р. – командиром стрілецького корпусу, через 2 місяці – командувачем Ленінградського військового округу [13, с. 389]. Жертвами такого стрімкому кар'єрного злету стали сотні тисяч солдатів та офіцерів ПЗФ.

Дії командуючого ПЗН С. Тимошенка з організації деблокади силами 2-го кавалерійського корпусу в напрямку Ромен та 5-го кавалерійського корпусу в районі Міргород – Лубни, за повної відсутності оперативної інформації та координації зусиль, були також безуспішними.

У битві за столицю України Червона армія втратила більшу частину того, що було створено важкою працею всієї країни напередодні війни: 28 419 гармат і мінометів, 1 764 800 одиниць стрілецької зброї тощо. У «київському котлі» залишилися майже всі боеприпаси ПЗФ: патрони до гвинтівок, снаряди до гармат різних калібрів, палітьє та продовольство [9, с. 84].

Але головною трагедією була втрата людей. Загальна чисельність солдат і офіцерів, що потрапили до полону, складала 665 тис. – це 98 % особового складу ПЗФ. В оточенні загинули командувач ПЗФ генерал-полковник М. Кирпонос, начальник штабу ПЗФ генерал-майор В. Тупіков, члени Військової ради М. Бурмистренко та Є. Риков, до полону потрапив важкопоранений командувач 5-ї армії М. Потапов.

Напризволяще були кинуті не лише солдати й офіцери, які опинилися в котлі, а й населення Києва. Відступаючи, радянські військові замінували місто, знищили всі комунікаційні системи, внаслідок чого мешканці міста залишилися без світла, води, тепла. Продовольство поливали бензином, знищували запаси вугілля та дров, баржі з мукою та зерном затоплювали в Дніпрі.

Спостерігаючи за трагедією, що розгорталася, великий український режисер О. Довженко зазначав: «Сатрапство, дурість, бездумство воєначальників принесло велике горе країні, а потім влада буде карати населення, яке сама ж віддала під фашистське іго» [12, с. 35].

Глибина відходу радянських військ у київському напрямку складала 600 км. Гітлерівські війська безперешкодно просувалися до Полтави й Харкова, увійшли в Донбас, оточили Одесу, вийшли до Криму. Розгром ПЗФ став однією з найбільших поразок Червоної армії.

Проте з московського напрямку були відтягнуті механізовані війська групи армій «Центр», що в подальшому призвело до провалу плану «Барбаросса» й усієї Східної кампанії. Розрахунок Гітлера та його генералів, що поразки у прикордонних битвах стануть приводом для стрімкого розвалу СРСР, не виправдався. Наприкінці осені 1941 р. ставало зрозуміло, що німецький план блискавичної війни пробуксовує, так само, як зазнають невдач намагання Червоної армії зупинити просування противника вперед.

У чому причини поразок ПЗФ у червні-вересні 1941 р.?

1. Вермахт вже мав досвід ведення сучасної війни, накопичений у ході бойових дій у Франції, Польщі та на Балканах. Перевага противника виявилася в тактиці ведення бою і технічній оснащеності.

Німеччина завдала удару в розпал реорганізації і технічного переозброєння РСЧА. Наполовину переформованим радянським дивізіям іноді не вистачало 50, а то й 70 % необхідного озброєння й техніки. Механізовані корпуси Червоної армії були розпорошені по величезній території на відстань від 50 до 400 км уздовж державного кордону та від 10 до 180 км між дивізіями, які входили до складу корпусів. Недооцінка значення радіозв'язку у війні призвела до того, що прикордонні Західні округи мали лише 27 % радіостанцій, Київський округ – 30 % від загальної потреби.

Вермахт значно перевершував Червону армію за мобільністю. Автотранспорт Третього рейху на початку війни вдвічі перевищував кількість автотранспорту Червоної армії [13, с. 224], яка не була ні мобільною, ні маневреною.

2. Невисокий загальноосвітній та професійний рівень вищого командного складу РСЧА. Боездатність Червоної армії значно ослабили масові репресії. У другій половині 1930-х було репресовано понад 40 тис. командирів [5, с. 227]. На початок війни тільки 7 % командного складу армії мали вищу військову освіту, 13,6 % із призначених на вакантні посади взагалі не мали військової підготовки [7, с. 221], 55 % командного складу знаходилися на посадах менше 6 місяців, 75 % командирів усіх рангів не мали досвіду керування військами в умовах бойових дій [7, с. 224].

Командувачі найбільш потужних 6-ї та 26-ї армій генерал-лейтенант І. Музиченко та генерал-лейтенант Ф. Костенко мали лише початкову освіту, до того ж І. Музиченко закінчив два класи вчительської семінарії. Військову освіту обидва здобули на вищих курсах вдосконалення комскладу.

У цілому командний склад ПЗФ, за рідкісним винятком (командувачі 12-ї та 5-ї армій генерал-майори П. Понеделін і М. Потапов, начальник штабу ПЗФ генерал-майор В. Тупіков), мав низький рівень загальноосвітньої та військової підготовки, що призвело до грубих тактичних і стратегічних помилок.

На початковому етапі війни командування вермахту, маючи значний бойовий досвід, у тому числі в Першій світовій війні, глибоку базу й військово освіту, якісно перевищувало офіцерський корпус Червоної армії.

3. Морально-бойові якості радянських військ виявилися не такими високими, як це здавалося до війни. Наслідками політики колективізації та політичного терору виявилось масове дезертирство. Справжнім руйнівним чинником для Червоної армії стало небажання захищати сталінський режим. В умовах хаосу й паніки перших місяців війни зі зброєю в руках на бік ворога переходили не тільки окремі солдати й офіцери, а навіть окремі частини та підрозділи в повному складі.

4. Престиж та ідеологічні дивіденди суперечили визнанню реальної ситуації з боку вищого керівництва країни. Бажання Сталіна втримати Київ за будь-яку ціну трималося на впевненості, що втрата столиці радянської України завдасть болісного удару народу та послабить позиції СРСР у переговорах із США та Великобританією про багатомільярдні військові поставки. Крім того, «вождь» був переконаний, що Брянський фронт під командуванням генерал-лейтенанта А. Єременка впорається із завданням та не дозволить 2-й танковій групі Гудеріана зайти в тил ПЗФ.

Висновки

Підбиваючи підсумки причин поразок Червоної армії під Києвом, зазначимо, що вони багато в чому обумовлені:

– втратою управління військами на всіх рівнях: від Генерального штабу до командирів корпусів та дивізій;

– хибною кадровою політикою, внаслідок якої до керівництва Червоною армією прийшли непрофесійні, вузькомислячі особи, що відповідали «головному» критерію – особиста відданість Сталіну;

– грубими помилками командування, некомпетентністю і волюнтаризмом у постановці завдань ПЗФ з боку Ставки ВГК тощо.

Перспективним напрямом є вивчення бойових дій ПЗФ на території Західної України на початковому етапі війни.

Список біографічних посилань: 1. Філіппенко Р. І., Савченко Н. М., Куделко С. М., Малютіна О. К. Історія України : навч. посіб. Київ : Альтера, 2013. 353 с. 2. Патрилак І. Бої за Україну в 1941–1942 рр.: провал «стратегічної оборони» // Від Рейхстагу до Івдзими. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій / В. В'ятрович, С. Громенко, М. Майоров та ін. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. С. 48–60. 3. Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил: статистическое исследование / под ред. Г. Ф. Кривошеева. М. : Олма-Пресс, 2011. 608 с. 4. Быков К. Величайшая катастрофа «Киевский котел». М. : Яуза ; Эксмо, 2008. 495 с. 5. Вассерман А. А. Скелеты в шкафу истории. М. : АСТ ;

Астрель, 2012. 448 с. **6.** Барятинский М. Б. Великая танковая война 1939–1945. М. : Эксмо, 2009. 416 с. **7.** История Второй Мировой войны 1939–1945 гг. : в 12 т. / Г. Андроников (глав. ред.) и др. М. : Воениздат, 1975. Т. 4. 535 с. **8.** Потоцкий В. П. Битви за українські землі. Харків : Школа, 2010. 180 с. **9.** Вохмянин В. К., Подопрігора А. И. Харьков, 1941-й: у края грози. Часть 1. Харьков : Райдер, 2008. 100 с. **10.** Исаев А. Котлы 1941-го. История ВОВ, которую мы не знали. М. : Яуза ; Эксмо, 2005. 400 с. **11.** Мощанский И. Б. 1941. Битва за Киев. М. : Яуза ; Эксмо, 2008. 208 с. **12.** Крещанов А., Кузяк А., Осипов А. Оборона Киева. Киев : Архив-Пресс, 2002. 78 с. **13.** Рунов В. Победный парад Гитлера. Правда об Уманском побоище. М. : Яуза ; Эксмо, 2010. 416 с.

Надійшла до редколегії 10.10.2022

Прийнята до опублікування 03.11.2022

Maliutina O. K., Maliutin K. Z. The tragedy of the South-Western Front: Kyiv disaster of 1941

One of the most terrible and difficult to understand pages of the Second World War history is the death of the Red Army South-Western Front in the second half of September 1941. An attempt has been made to answer the question why the largest group of Soviet troops (the South-Western Front), not inferior to Army Group "South" in number and having a complete advantage in tanks, aviation and artillery, was defeated in defensive battles and encircled. The largest was the "cauldron" near Kyiv. The Red Army suffered gigantic losses: 665,000 soldiers and officers, the entire material and technical base of the front ended up in the Kiev "cauldron". After the defeat near Kyiv, the way to Eastern Ukraine, Azov and Donbas was open. Scientific analysis of the events and understanding of the causes of the Kyiv disaster of 1941, their generalized, comprehensive assessment are relevant for the study of modern military history.

There were many reasons for the tragedy of the South-Western Front. Among the main ones, the following have been highlighted: incorrect assessment of Germany's strategic priorities at the initial stage of the war; unpreparedness for a defensive war on one's own territory; the advantage of the enemy in the tactics of fighting; lack of coordination of actions between military branches; loss of command of troops at all levels, from the General Staff to corps and division commanders; wrong personnel policy, as a result of which unprofessional persons who met the "main" criterion, such as personal loyalty to Stalin, came to the leadership of the Red Army; gross mistakes of the command, incompetence and voluntarism in setting tasks on the part of the Headquarters of the Supreme High Command (the highest military leadership of the country), etc.

Key words: World War II, South-Western Front, encirclement, military operations, human losses, Kyiv disaster.

